

Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları

Yaklaşımlar, Yeni Arayışlar ve Uygulamalar

Editör: Dr. Sinem TORAMAN TURK

Editör: Dr. Sinem TORAMAN TURK

SOSYAL BİLİMLERDE NİTEL ARAŞTIRMALAR VE EYLEM ARAŞTIRMALARI
Yaklaşımlar, Yeni Arayışlar ve Uygulamalar

ISBN 978-625-6357-20-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Şubat 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım AŞ
Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A
Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 802 00 53-54

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bu kitabın çıkış noktası, benim akademik yolculuğum ve doktora eğitimi deneyimlerime dayanıyor. Türkiye’de Sakarya Üniversitesinde Fen Eğitimi yüksek lisansımdan sonra Yıldız Teknik Üniversitesinde Eğitim Programları ve Öğretimi doktorası yaptım ve doktora yeterlilik sonrası kendimi Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Araştırma Yöntemleri alanında doktora yaparken buldum. Karma yöntem bilimci olarak yetişmeyi amaçladığım o yolculukta Türkiye’deki doktora deneyimimde sınırlı sayıda araştırma yöntemi dersi almış olmak, ABD’ye geldiğimde bilgiye ne kadar aç olduğumu ve Türkiye’deki yolculuğumda yalnız kaldığımı görmeme de vesile oldu. ABD’deki doktoram boyunca (6 yıl) 40’tan fazla nitel, nitel, karma yöntemler ve eylem araştırmaları dersleri aldım. Aldığım her bir derste, öğrendiğim her yeni bilgiyi içselleştirme sürecimde kafamdaki soru hep aynıydı: “Peki, ya diğerleri ne olacak? Bu dersleri alamayanlar, bu bilgiye erişemeyenler, bu metodolojilerden haberdar olmayanlar bunları nasıl öğrenecek?” O günlerde editörlü bir nitel araştırmalar ve eylem araştırmaları kitabı yazmayı kafama koymuştum ve bu kitabın ilk taslağını 2018 yılında oluşturmuştum. Ancak o günün şartlarında doktoramı bitirmemiş olmak, bu projeyi mezuniyete ötelememe ve pandemiyle gelen zorluklarla sürecin aksamasına neden oldu. Bütün bu koşullara rağmen, o zaman benim için hayal olan bu kitabın bugün basılı halini görmek ve sizlerin ellerinizde olduğunu bilmek benim için tarif edilemez bir mutluluk.

Sizin için ve sizi düşünerek hazırlanmış olan bu kitaba emek ve gönül veren çok harika ve interdisipliner bir ekip ile çalıştım. Sosyoloji, psikolojik danışmanlık, eğitim teknolojileri, özel eğitim, sosyal hizmetler, işletme, psikoloji ve kullanıcı deneyimi alanlarından araştırmacılar ile farklı perspektiflerden farklı nitel araştırmalar ve eylem araştırmaları yöntemlerini sizlere sunduk. “Ben olsam ne öğrenmek isterdim?” ve “Bütün bu bilgilerin bana nasıl bir organizasyon şeması ile sunulmasını isterdim?” soruları bu kitabın formatının da belirlenmesinde rol oynadı. Kitap boyunca, genel olarak bölümlerin aynı yapısal başlıklar ile sunulduğunu göreceksiniz. Bu bölümler, ilgili yöntemin tanımı ve amacı ile başlayıp paradigması, araştırma süreci ve araştırmacının rolü bölümleri ile devam ediyor. Her bölüm, sözü edilen yöntemin uygulamasına ilişkin örnekler sunuyor ve bir değerlendirme ile sonlanıyor.

Birinci Bölüm’de kitabın editörü olarak bendeniz, nitel araştırmalara ve eylem araştırmalarına giriş yapıp karşılaştırmalı olarak hangi nitel araştırma yöntemlerini ne zaman ve nasıl kullanmamız gerektiğine odaklanıyorum ve eylem araştırması yöntemleri için sizleri kitap içindeki referanslara yönlendiriyorum. İkinci Bölüm’de Dr. Çiçek-Okay, nitel araştırma yöntemlerinde hassas popülasyonlar ile çalışmada dikkat edilmesi gereken unsurları ele alarak bizlere katılımcılara ulaşma, veri toplama ve analiz konularında önerilerde bulunuyor. Üçüncü Bölüm’de Dr. Demirci ve

Dr. Hatun, nitel araştırmalarda ve eylem araştırmalarında etik konusunu ele alarak araştırmacının tasarlanmasından raporlanmasına dikkat edilmesi gereken etik unsurları bizlere sunuyorlar. Dördüncü Bölüm'de Dr. Çelik, Dr. Ataş ve Dr. Aldemir, birçok disiplinde kullanılan sesli düşünme tekniğini bizlere tanıtıyorlar. Beşinci Bölüm'de Dr. Macaroğlu Akgül, toplum temelli katılımcı araştırmayı bizlere tanıtarak toplumu da araştırma sürecine dahil eden bu araştırma yöntemini bizlere açıklıyor. Altıncı Bölüm'de Dr. Dudu, mesleki bilgilerin çalışma alanlarına uygulanmasında önemli rolü olan uygulayıcı eylem araştırmacısını ele alıyor. Yedinci Bölüm'de Dr. Öztürk ve Dr. Yalım, farklı paydaşların bir araya getirilerek kompleks problem durumlarını iş birlikli çözmeye olanak sağlayacak grup düzeyinde değerlendirme yöntemini bizlere tanıtıyorlar. Sekizinci Bölüm'de Dr. Tekin, sanat temelli eylem araştırmasının sosyal ve sistemik eşitlik/eşitsizlik konularının incelenmesinde kullanımını ele alıyor. Dokuzuncu Bölüm'de Dr. Sever ve Dr. Özdemir, katılımcıların günlük yaşam deneyimlerini fotoğraflar ile paylaştıkları fotoses yöntemini bizlere açıklıyorlar. Onuncu Bölüm'de Dr. Tarhan, MAXQDA nitel ve karma yöntemler araştırmaları veri analizi programının nitel araştırmalarda kullanımına değinip beş temel nitel araştırma yöntemi için veri tabanlarının organize edilmesine ilişkin önerilerde bulunuyor. Onbirinci Bölüm'de Dr. Türk, son yıllarda oldukça popülerlik kazanmış bir alan olan ve endüstri alanında araştırma yapmayı düşünen okurlar için kullanıcı deneyimi araştırmasına ilişkin nitel veri toplama ve analiz stratejilerine değiniyor.

Ekip işinin ve iş birliğinin gücüne inanan bir araştırmacı olarak şunu söylemeliyim ki bu kitabın Türkiye'deki araştırmacılar, lisans ve lisansüstü öğrencileri ve uygulayıcı araştırmacılar için kıymetli bir başucu kaynağı olmasını diliyorum. Bu anlamda, bu kitabın Türkçe literatüre en büyük katkısının ekip olarak farklı deneyim, eğitim ve birikimlere sahip olan araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmış olması diye düşünüyorum. Ayrıca kapsamı yönüyle bu kitap, eylem araştırmalarına ilişkin Türkçe yazılmış ilk özgün kaynaktır çünkü eylem araştırmasına ilişkin sadece çeviri kitaplar bulunmaktadır. Bununla birlikte, pandemiyle beraber yaşanan bazı aksaklıklar bu kitaba dahil etmeyi planladığım bazı yöntemleri ve nitel araştırmalar ve eylem araştırmalarına ilişkin metodolojik sorunları ele alan bölümleri dahil edememize neden oldu. Sizlerden gelen geri bildirimler ile gelecek edisyonlarında bu kitabın daha da genişletilmesini ve büyük kitlelere ulaşmasını diliyorum. Siz sevgili okur, her kimseniz, bu akademik yolculukta yalnız değilsiniz. Bu kitabın akademik yolculuğunuzda size güzel deneyimler katması ve yol arkadaşınız olması dileklerle. Son olarak, bu kitabın okumasını yaparak değerli geri bildirimler veren Prof. Dr. Kasım Kiroğlu'na ekip olarak çok teşekkür ederiz.

Dr. Sinem TORAMAN TURK
ORCID No: 0000-0002-5837-4414

Aralık 2022

Cincinnati, Ohio, ABD

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Dr. Sinem TORAMAN TURK

1. Bölüm: Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları: Hangi Desen Ne Zaman, Neden ve Nasıl Kullanılır?

Dr. Sinem TORAMAN TURK, Cincinnati Çocuk Hastanesi Tıp Merkezi
ORCID No: 0000-0002-5837-4414

2. Bölüm: Nitel Araştırma Yöntemlerinde Hassas Popülasyonlar ile Çalışma

Yrd. Doç. Dr. Sevsem CİCEK-OKAY, Niagara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0858-5659

3. Bölüm: Nitel Araştırmalarda ve Eylem Araştırmalarında Etik

Doç. Dr. İbrahim DEMİRCİ, Sinop Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4143-3916
Dr. Öğr. Üyesi Osman HATUN, Sinop Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8408-7286

4. Bölüm: Sesli Düşünme Tekniği (Think Aloud Technique)

Dr. Berkan ÇELİK, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7068-8918
Dr. Amine Hatun ATAŞ, Galatasaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6325-353X
Dr. Tuğçe ALDEMİR, Pennsylvania Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5532-7770

5. Bölüm: Toplum Temelli Katılımcı Araştırma (Community-Based Participatory Research)

Prof. Dr. Esra MACAROĞLU AKGÜL, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6897-538X

6. Bölüm: Uygulayıcı Eylem Araştırması (Practitioner Action Research)

Dr. Selda DUDU, Seville Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6325-9832

7. Bölüm: Grup Düzeyinde Değerlendirme (Group Level Assessment)

Yrd. Doç. Dr. Burcu ÖZTÜRK, Wichita State Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0184-5692
Yrd. Doç. Dr. Ash Cennet YALIM, Central Florida Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2621-0271

8. Bölüm: Sanat Temelli Eylem Araştırması (Arts-Based Action Research)

Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKİN, Karabük Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9135-2308

9. Bölüm: Fotoses (Photovoice): Katılımcı Bir Eylem Araştırması Stratejisi

Dr. Öğr. Üyesi Melih SEVER, Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5818-5114

Dr. Seyhan ÖZDEMİR, Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3530-6689

10. Bölüm: MAXQDA Nitel ve Karma Yöntemler Araştırmaları Veri Analizi Programı ile Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları

Dr. Hakan TARHAN, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4724-1509

11. Bölüm: Kullanıcı (Deneyimi) Araştırması [User/User Experience (UX) Research]

Dr. Murat TÜRK, Academy of Research, Design, and Training (ARD@T)

ORCID No: 0000-0002-5105-2578

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMALAR VE EYLEM ARAŞTIRMALARI: HANGİ DESEN NE ZAMAN, NEDEN VE NASIL KULLANILIR?

Giriş	1
Bir Süreç Olarak Araştırma: Problemden Tasarım, Uygulama ve Raporlamaya	3
Öyküleyici/Anlatısal/Hikâyesel	8
Fenomenoloji	9
Gömülü Teori/Kuram Oluşturma	9
Durum Çalışması	10
Etnografi.....	10
Bir Araştırma Problemini Farklı Nitel Yöntemler ile İnceleme	11
Eylem Araştırmaları.....	16
Sonuç.....	16
Ek.....	18
Kaynakça	20

2. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNDE HASSAS POPÜLASYONLAR İLE ÇALIŞMA

Giriş.....	21
Sosyal Bilimlerde Nitel Yöntemler	22
Nitel Araştırmalarda Veri Toplama: Genel Bir Bakış	24
Hassas Popülasyonlar ile Çalışmak	26
Hassas Popülasyonlara Ulaşma	26
Araştırmanın Uygulanacağı Yer ve Mekânı Belirleme	28
Görüşmenin Kayıt Altına Alınma Biçimi ve Süresi.....	29
Veri Toplama Süreci: Nasıl Başlanır, Nasıl Sorular Sorulur, Nelere Dikkat Edilir?.....	30
Görüşme Tekniğinde Verilerin Analiz Edilmesi	36
Sonuç.....	38
Kaynakça	39

3. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMALARDA VE EYLEM ARAŞTIRMALARINDA ETİK

Giriş.....	41
Nitel Araştırmalarda Etik	43

Araştırmanın Konusunun Bilimsel ve Toplumsal Değeri.....	46
Araştırmacının Rolü ve Yeterliliği ile İlgili Etik Konular	47
Araştırmacının Rolü	47
Araştırmacının Yeterliliği: Nitel Araştırmaları ve Eylem Araştırmalarını Yürütebilmek	50
Veri Toplamaya Başlamadan Önce Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	51
Araştırma Projesi Etik Kodlara Uygun mu? Mesleki Standartlar ve Etik Kurul Onayı.....	51
Veri Toplama Araçlarının Belirlenmesi ve Hazırlanması	53
Veri Toplama Sürecinde Etik Konular	54
Saygı: Görüşmelerin Yürütülmesinde Hassasiyet	54
Fayda (Beneficence) ve Karşılıklılık (Reciprocity)	55
Zarar Vermeme ve Riski Azaltma	56
Aldatma (Deception).....	58
Gönüllülük ve Bilgilendirilmiş Onay.....	59
Güç Dengesizliği.....	61
Araştırmanın Raporlanması Sürecinde Etik Konular	62
Bilimsel Yanıltma (Misconduct).....	62
Öngörülme Riskleri: Katılımcıların/Kurumların Zarara Uğramasını Nasıl Önlerim?.....	65
Hangi Veriler Analiz Edilecek?.....	65
Verileri Adil Yorumlama	65
Yanlı Sonuçlar	66
Ön Yargısız Dil Kullanma ve Kültüre Duyarlılık	66
Gizlilik (Confidentiality), Anonimlik (Anonymity) ve Yasal Sorunlar	67
Müdahale Etme ve Savunma	68
Verilerin Saklanması ve Gizlilik	69
Sonuç.....	70
Ekler	71
Ek 1.....	71
Ek 2.....	75
Ek 3.....	76
Ek 4.....	77
Kaynakça.....	78

4. BÖLÜM

SESLİ DÜŞÜNME TEKNİĞİ (THINK ALOUD TECHNIQUE)

Giriş.....	81
Sesli Düşünme Tekniğinin Kökeni ve Paradigması	81
Sesli Düşünme Tekniğinin Kullanıldığı Alanlar ve Kullanılma Amaçları	83

Sesli Düşünme Tekniğinin Türleri	86
Eş Zamanlı Sesli Düşünme	87
Geriyeye Dönük Sesli Düşünme	88
Yapıcı Etkileşim	90
Karma Yaklaşım.....	91
Sesli Düşünme Tekniği Türünün Seçimine Yönelik Pratik Öneriler.....	92
Sesli Düşünme Tekniğinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	93
Sesli Düşünme Tekniğinde Geçerlik ve Güvenirlik.....	95
Tekniğin Geçerliği.....	95
Tekniğin Güvenirliği.....	96
Kodlanan Verinin Geçerliği.....	96
Kodlanan Verinin Güvenirliği.....	97
Sesli Düşünme Tekniğinin Uygulanması	97
Sesli Düşünme Tekniğinin Uygulanma Süreci.....	97
Sesli Düşünme Tekniği Uygulanırken Dikkat Edilecek Noktalar.....	109
Sonuç.....	114
Kaynakça.....	114

5. BÖLÜM

TOPLUM TEMELLİ KATILIMCI ARAŞTIRMA (COMMUNITY-BASED PARTICIPATORY RESEARCH)

Giriş.....	121
Toplum Temelli Katılımcı Araştırmanın Tanımı ve Amacı	121
Toplum Temelli Katılımcı Araştırmanın Paradigması	123
Toplum Temelli Katılımcı Araştırmada Araştırma Süreci.....	126
Toplum Temelli Katılımcı Araştırmada Araştırmacının Rolü	131
Toplumun Rolü.....	131
Akademik Araştırmacının Rolü	131
Toplum Temelli Katılımcı Araştırma Uygulamaları	133
Sonuç.....	142
Kaynakça.....	143

6. BÖLÜM

UYGULAYICI EYLEM ARAŞTIRMASI (PRACTITIONER ACTION RESEARCH)

Giriş.....	145
Uygulayıcı Eylem Araştırmasının Tanımı ve Amacı	146
Uygulayıcı Eylem Araştırmasının Paradigması.....	149
Uygulayıcı Eylem Araştırmasının Süreci	151
Uygulayıcı Eylem Araştırmasında Araştırmacının Rolü	156

Uygulayıcı Eylem Araştırmasına Örnekler	158
Örneklerin İncelenmesi.....	161
Sonuç.....	164
Kaynakça.....	167

7. BÖLÜM

GRUP DÜZEYİNDE DEĞERLENDİRME (GROUP LEVEL ASSESSMENT)

Giriş.....	171
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminin Tanımı ve Amacı.....	172
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminde Araştırma Süreci.....	173
Araştırmacının Ön Hazırlık Aşaması.....	174
İlk Aşama: Ortamı Hazırlama	175
İkinci Aşama: Fikir Üretme	175
Üçüncü Aşama: Değerlendirme	176
Dördüncü Aşama: Derinlemesine Düşünme	176
Beşinci Aşama: Kavrama.....	176
Altıncı Aşama: Seçme	177
Yedinci Aşama: Eylem Planlama.....	177
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminde Araştırmacının Rolü	178
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminin Paradigması	179
Grup Düzeyinde Değerlendirme Araştırma Yönteminin Avantajları	181
Grup İçindeki Etkileşimlerin Doğası.....	182
İş Birliği, Eylem ve Katılım	182
Katılımcı Odaklı Süreç	182
Çok Yönlü Veri Analizi.....	183
Gruba Ait, “Topluma” Açık Veriler.....	183
Çok Yönlülük ve Esneklik	184
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminin Sınırlılıkları.....	185
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminin Uygulamaları	185
Grup Düzeyinde Değerlendirme Yönteminin Sosyal Hizmet Alanında Kullanılması	189
Sonuç.....	190
Kaynakça.....	191

8. BÖLÜM

SANAT TEMELLİ EYLEM ARAŞTIRMASI (ARTS-BASED ACTION RESEARCH)

Giriş.....	193
Sanat Temelli Eylem Araştırmasının Tanımı ve Amacı.....	193
Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminin Paradigması	195

Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminde Araştırma Süreci.....	196
Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminde Araştırmacının Rolü.....	198
Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminin Avantajları.....	199
Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminin Sınırlılıkları.....	200
Sanat Temelli Eylem Araştırması Yönteminin Uygulamaları	201
Sonuç.....	204
Kaynakça.....	205

9. BÖLÜM

FOTOSES (PHOTOVOICE): KATILIMCI BİR EYLEM ARAŞTIRMASI STRATEJİSİ

Giriş.....	207
Fotoses Yönteminin Tanımı ve Amacı.....	207
Fotoses Yönteminin Teorik Temelleri.....	211
Araştırmacı Rolü ve/veya Düşünümsellik	214
Araştırma Süreci	215
Örnek Uygulama	220
Sonuç.....	226
Kaynakça.....	226

10. BÖLÜM

MAXQDA NİTEL VE KARMA YÖNTEMLER ARAŞTIRMALARI VERİ ANALİZİ PROGRAMI İLE NİTEL ARAŞTIRMALAR VE EYLEM ARAŞTIRMALARI

Giriş.....	231
Örnek Araştırma Senaryosu	234
MAXQDA: Nitel ve Karma Yöntemler İçin Profesyonel Veri Analizi Programı	234
MAXQDA Programını Yükleme ve Lisans Satın Alma.....	235
MAXQDA Programının Kullanımı	236
MAXQDA Arayüzü	236
Veri Dosyalarını MAXQDA'ye Yükleme ve Düzenleme.....	238
Ses Deşifresi (Transkripsiyon).....	239
Analiz Öncesinde Toplanan Veriyi İnceleme.....	240
Memo Oluşturma.....	241
Metin Renklendirme.....	242
Kelime Arama.....	243
Kelime Bulutu ve Sözcük Frekansı.....	244
Veriyi Analiz Etme ve Yorumlama.....	244
Verileri Kodlama	245
Kod Çerçevesi Oluşturma	246

Gruplar Arası Karşılaştırma ve İlişki Analizi Yapma	248
QTT: Sorular – Temalar – Teoriler	251
Farklı Nitel Araştırma Desenlerinde ve Eylem Araştırmalarında MAXQDA Kullanımı.....	253
Anlatı Araştırması.....	255
Durum Çalışması	256
Etnografi.....	257
Fenomenoloji.....	257
Gömülü Teori/Kuram Oluşturma.....	258
Sonuç.....	260
Kaynakça.....	261

11. BÖLÜM

KULLANICI (DENEYİMİ) ARAŞTIRMASI [USER/USER EXPERIENCE (UX) RESEARCH]

Giriş.....	263
Kullanıcı Deneyimi Araştırmasının Tanımı ve Amacı	265
Nitel UX Araştırmalar	265
Sıklıkla Kullanılan Nitel UX Araştırma Yöntemleri	266
Paydaş Görüşmeleri (Stakeholder Interviews).....	266
Kullanıcı Görüşmeleri (User Interviews).....	270
Odak Gruplar (Focus Groups)	280
Alan Çalışmaları/Araştırması/Ziyaretleri (Field Studies/Research/Visits)	286
Hızlı Kurumsal Etnografi (Rapid Corporate Ethnography).....	292
Bağlamsal Sorgulama (Contextual Inquiry).....	293
Nitel Kullanılabilirlik/Kullanıcı Testi (Qualitative Usability/User Testing)	299
Örnek Uygulama	307
Örnek Moderatör Metni (Sample Moderator Script).....	308
Örnek Görev Senaryoları (Sample Task Scenarios).....	312
Sonuç.....	313
Kaynakça.....	313
Editör ve Yazarlar Hakkında.....	315

1. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMALAR VE EYLEM ARAŞTIRMALARI: HANGİ DESEN NE ZAMAN, NEDEN VE NASIL KULLANILIR?

Dr. Sinem TORAMAN TURK, Cincinnati Çocuk Hastanesi Tıp Merkezi
ORCID No: 0000-0002-5837-4414

Giriş

Bundan yaklaşık beş yıl kadar önce, 2018 yılında, doktora öğrenimi gördüğüm üniversitenin program değerlendirme merkezinde tam zamanlı araştırmacı olarak çalışmaya başladığımda, görev tanımlarımdan biri, merkezde çalışan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerini, verilerin organizasyonu, veri toplama ve analiz etme gibi araştırma yöntemine özgü pek çok konuda yetiştirmektir. Nicel, nitel, karma yöntemler ve eylem araştırmalarının kullanıldığı, Amerika Birleşik Devletleri bağlamında ulusal pek çok projenin tasarımından uygulamaya ve raporlamaya dahil olan bir araştırmacı olarak, merkezde çalışan öğrencilere yapılması gereken işleri somutlaştırarak öğretmek, ancak bunu da etkin bir şekilde yürütmek durumundaydım. Nihayeti, her bir öğrenciye tüm araştırma yöntemlerine özgü dersler vermem teknik açıdan ve zaman sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda mümkün değildi. Ancak her bir öğrenciye dahil oldukları projeler doğrultusunda görevler verirken onları, metodolojik standartları karşılayacak kalitede iş üretecek şekilde eğitmem gerekiyordu. Bu eğitimler, eyalet genelinde uygulanan bir eğitim programının değerlendirilmesi amacıyla paydaşlardan (okul müdürleri, öğretmenler, veliler gibi) toplanan mülakat ya da odak grup görüşmelerinin transkripsiyonunun (deşifre) nasıl yapılacağından transkripsiyon yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiğine, tehlikeli kimyasal atıkların kullanıldığı ortamlarda çalışan kişilerin iş güvenliğine odaklanan nicel ölçme araçlarının kullanıldığı bir projede SPSS veri analizi programına anket verilerinin girilmesine uzanan yelpazede çeşitlilik gösteriyordu. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, tüm öğrencileri

eğitirken karşılaştığım en temel sorular şunlardır: “Ne yapmaları isteniyordu?” ve “Kendilerinden istenen işi neden yapıyorlardı?” “Nasıl” yapmaları gerektiği sorusu hep daha sonra geliyordu çünkü işi öğrenmeden önce yapmaları gereken işin mantığını yani metodolojik dayanaklarını anlama ihtiyacı hissediyorlardı.

Bu deneyimden ve sorulardan yola çıkarak danışmanlıklarım ve eğitimlerimde her zaman temelleri iyi oturtulmuş, dayanakları belirtilmiş şekilde hangi yöntemi ne zaman, neden ve nasıl kullanacağımızı açıklama ihtiyacı duyuyorum. Bir karma yöntem bilimci olarak kendimi daha yakın gördüğüm nitel araştırmaların ve eylem araştırmalarının kullanımlarında bu soruların çok daha önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü yapılandırmacı ya da eleştirel paradigmalardan hareketle geliştirilen araştırma sorularının hangi nitel araştırma ya da eylem araştırması desenine uygun olduğunu belirlemenin araştırmacılar için çok zor olduğunu danışmanlıklarımda gözlemliyorum. Bu durumun farklı nedenleri elbette olabilir. Benim gözlemim birincil neden olarak pozitivist paradigmalardan gelmek olduğu yönünde. Özellikle, nicel paradigmalarda hâkim olduğu alanlarda (psikoloji gibi) ve nitel araştırmaların hâlâ değer görmediği ya da nicel paradigmadan hareketle muamele gördüğü ülkeler gibi bağlamlarda çalışan araştırmacılar, nitel araştırmalar ve eylem araştırmaları için araştırma sorularını nasıl geliştirmeleri gerektiği konusunda sorunlar yaşıyorlar. Genellikle bu araştırmacıların çalışmaları için sorularını, en azından ilk denemelerinde, nicel perspektifle varsayımların yansıtıldığı, ilişkisel ya da nedensellik gibi bakış açılarından hareketle oluşturmaları söz konusu oluyor.

Uygun araştırma deseni ya da yöntemi belirleme konusunda yaşanan sorunun bir diğer nedeninin ise nitel araştırma ya da eylem araştırması desenleri arasındaki farklılıkları ayırt edememe olduğunu sıklıkla gözlemliyorum. Nitel araştırmalarda, “Şimdi, benim çalışmam fenomenoloji mi durum çalışması mı?” sorusu en çok sorulanlar arasında yer alıyor. Eylem araştırmalarında ise bu durum, nüansları göz ardı edip yapılan tüm çalışmaları genel olarak eylem araştırması diye adlandırmak olabiliyor. Bütün bunların ötesinde, en büyük sorunun ise araştırma soruları ve desen arasındaki uyumsuzluk olduğunu söylemem mümkün. Bu soruna bağlı olarak veri toplama ve analiz türlerinin seçilen araştırma desenine uygun olmaması ve uygun referansların kullanılmaması eklenebilir. Nitel, nicel, karma yöntemler ve eylem araştırmaları üzerine aldığım doktora eğitimim, bugüne kadar verdiğim onlarca nitel ve karma yöntemler araştırmaları eğitimleri, yüzlerce danışmanlık ve öğrenci yetiştirme deneyimlerimin kolektif birikiminden yola çıkarak bu bölümde bizleri genelden özele bir yolculuğa çıkarmak istiyorum.

Bu bölümde önce, kısaca, araştırma yöntemlerinde süreçlerden bahsedeceğim ve araştırma sorusu oluşturma, araştırmanın problemini ifade etme gibi kafalarda karışıklığın devam ettiği konuları ele alacağım. Ardından, nitel araştırma desenleri arasındaki farklılıkları karşılaştırmalı olarak inceleyip bir araştırma probleminin aslında tüm nitel yöntemler ile nasıl ele alınabileceğini tartışıp desenler arasındaki nüanslara vurgu yapacağım. Bunu yaparken de ek referanslar ile hangi desen seçiminde hangi orijinal kaynakların ziyaret edilmesi gerektiğini vurgulayacağım. Eylem araştırmaları için ise kitap içinde bazı bölümleri referans göstererek sizi yönlendireceğim. Bu kitapta, bu bölüm ve diğer bölümlerde, hedef okuyucu kitlemizi, kendileri için faydalı olmasını dilediğimiz lisans ve lisansüstü öğrencilerinin yanı sıra araştırma yöntemleri derslerini veren öğretim üyeleri ve farklı alanlarda araştırma yürütmeyi hedefleyen uygulayıcı araştırmacılar oluşturuyor.

Bir Süreç Olarak Araştırma: Problemden Tasarım, Uygulama ve Raporlamaya

Creswell (2015) araştırmayı, “bir konu ya da problem ile ilgili yeni anlayışlar elde etmek için bilgi toplamak ve bilgiyi analiz etmeyi gerektiren aşamalardan oluşan bir süreç” olarak tanımlamaktadır (s. 3). Bu genel araştırma tanımından hareketle, Plano Clark ve diğerleri (2019) nitel araştırmayı şöyle tanımlar:

Nitel araştırma, bir araştırma sorusunu şekillendiren teorik lens türlerinin kullanımına ilişkin amaçlı bir şekilde kararlar veren, araştırmacının öznelliğini göz önünde bulunduran ve buna özel olarak dikkat eden, araştırmacıların verileri nasıl toplayıp analiz ettiğine ilişkin hassasiyet barındıran ve verilerin, farklı bakış açılarını ve perspektifleri bir araya getirerek sunulduğu bir süreçtir (s. 318).

Genel olarak üç aşamadan oluşan nitel araştırmalarda araştırmacılar, birinci adım olarak belirledikleri problemi ya da sorunu anlamak üzere bir veya birkaç soru sorarak problemi çözmeye odaklanırlar. İkinci adım olarak araştırmacılar, bu probleme ilişkin oluşturulan sorular doğrultusunda probleme cevap vereceği düşünölen kişi ya da kişilerden, araştırma sorularına uygun şekilde hazırlanmış veri toplama araçları ile veriler toplayıp o verileri analiz ederler. Üçüncü adım olarak araştırmacılar, elde edilen verileri paradigmatik bakış açıları ve varsayımları ya da çalışmaya ışık tutan teori doğrultusunda açıklayarak bu problem durumunun çözümlüne ilişkin bir rapor hazırlarlar ve bu raporu sunarlar. Bu rapor, bir yüksek lisans ya da doktora tezi olabileceği gibi, bir makale, konferans bildirisi ya da ilgili paydaşlara sunulmak üzere hazırlanmış teknik bir form da olabilir. Böylece araştırmacılar, edindikleri bu yeni bilgi ile mevcut literatüre yeni bilgi eklemede, mevcut pratikleri ya da uygulamaları geliştirmede veya politikaların belirlenmesinde